Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 11ης Σεπτεμβρίου 2025*

«Προδικαστική παραπομπή – Δημόσια υγεία – Διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη – Οδηγία 2011/24/ΕΕ – Άρθρο 3, στοιχεία δ′ και ε′ – Παροχή υγειονομικής περίθαλψης μέσω τηλεϊατρικής – Έννοια της "τηλεϊατρικής" – Διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη μέσω τηλεϊατρικής – Σύνθετη ιατρική θεραπεία περιλαμβάνουσα υγειονομική περίθαλψη η οποία παρέχεται τόσο μέσω τηλεϊατρικής όσο και με φυσική παρουσία – Κράτος μέλος θεραπείας – Οδηγία 2000/31/ΕΚ – Υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας – Οδηγία 2005/36/ΕΚ – Επαγγελματικά προσόντα – Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών – Πεδίο εφαρμογής – Άρθρο 56 ΣΛΕΕ»

Στην υπόθεση C-115/24,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο, Αυστρία) με απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2024, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 13 Φεβρουαρίου 2024, στο πλαίσιο της δίκης

UJ

κατά

Österreichische Zahnärztekammer,

παρισταμένων των:

Urban Technology GmbH,

DZK Deutsche Zahnklinik GmbH,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους I. Jarukaitis, πρόεδρο τμήματος, N. Jääskinen, A. Arabadjiev, M. Condinanzi (εισηγητή) και R. Frendo, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Α. Ράντος

γραμματέας: D. Dittert, προϊστάμενος μονάδας,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 13ης Φεβρουαρίου 2025,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η UJ, εκπροσωπούμενη από τους D. Boyadjiyska και J. Hütthaler-Brandauer, Rechtsanwälte,

– ο Österreichische Zahnärztekammer, εκπροσωπούμενος από τον F. Schulz, Rechtsanwalt,

– η Urban Technology GmbH, εκπροσωπούμενη από τους U. Karpenstein, R. Sangi και T. Shulman, Rechtsanwälte,

– η DZK Deutsche Zahnklinik GmbH, εκπροσωπούμενη από τους R. Kreuml και M. Nill, Rechtsanwälte,

– η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον A. Posch καθώς και από τις C. Gabauer και J. Schmoll,

– η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις M. Bulterman και A. Hanje καθώς και από τον J. Langer,

– η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τις L. Armati, S. Delaude και E. Schmidt,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 8ης Μαΐου 2025,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία, αφενός, του άρθρου 56 ΣΛΕΕ και, αφετέρου, του άρθρου 2, στοιχείο ιδ′, του άρθρου 3, στοιχεία δ′ και ε′, του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο α′, και του άρθρου 7 της οδηγίας 2011/24/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2011, περί εφαρμογής των δικαιωμάτων των ασθενών στο πλαίσιο της διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης (ΕΕ 2011, L 88, σ. 45), της οδηγίας 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο») (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1), και του άρθρου 5, παράγραφος 3, της οδηγίας 2005/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Σεπτεμβρίου 2005, σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων (ΕΕ 2005, L 255, σ. 22).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της UJ, οδοντιάτρου, και του Österreichische Zahnärztekammer (αυστριακού οδοντιατρικού συλλόγου) σχετικά με την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων με την οποία ο ως άνω σύλλογος ζήτησε να απαγορευθεί προσωρινώς στην UJ η άμεση ή έμμεση συμμετοχή σε οδοντιατρικές δραστηριότητες που ασκούνται στην Αυστρία από αλλοδαπές εταιρίες οι οποίες δεν διαθέτουν τις απαιτούμενες από την αυστριακή νομοθεσία άδειες.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Οι οδηγίες 98/34 και (ΕΕ) 2015/1535

3 Η οδηγία 98/34/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1998, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και κανονισμών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 1998, L 204, σ. 37), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 1025/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012 (ΕΕ 2012, L 316, σ. 12) (στο εξής: οδηγία 98/34), καταργήθηκε με την οδηγία (ΕΕ) 2015/1535 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 2015, L 241, σ. 1), η οποία τέθηκε σε ισχύ στις 7 Οκτωβρίου 2015.

4 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας 2015/1535 προβλέπει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

[…]

β) “υπηρεσία”: οποιαδήποτε υπηρεσία της κοινωνίας των πληροφοριών, ήτοι κάθε υπηρεσία που συνήθως παρέχεται έναντι αμοιβής, με ηλεκτρονικά μέσα εξ αποστάσεως και κατόπιν συγκεκριμένης παραγγελίας ενός αποδέκτη υπηρεσιών.

Για τους σκοπούς του παρόντος ορισμού, νοείται με τον όρο:

i) “εξ αποστάσεως”: υπηρεσία που παρέχεται χωρίς τα συμβαλλόμενα μέρη να είναι ταυτόχρονα παρόντα,

ii) “με ηλεκτρονικά μέσα”: υπηρεσία που παρέχεται στην αφετηρία της και γίνεται αποδεκτή στον προορισμό της μέσω εξοπλισμών ηλεκτρονικής επεξεργασίας (συμπεριλαμβανομένης της ψηφιακής συμπίεσης) ή αποθήκευσης δεδομένων και η οποία παρέχεται, διαβιβάζεται και λαμβάνεται εξ ολοκλήρου μέσω τηλεφωνικής γραμμής, ραδιοφωνικής μετάδοσης, οπτικής ίνας ή με άλλα ηλεκτρομαγνητικά μέσα,

iii) “κατόπιν συγκεκριμένης παραγγελίας ενός αποδέκτη υπηρεσιών”: υπηρεσία που παρέχεται με μετάδοση δεδομένων κατόπιν συγκεκριμένης παραγγελίας.

Στο παράρτημα Ι περιέχεται ενδεικτικός κατάλογος των υπηρεσιών που δεν καλύπτονται από αυτό τον ορισμό·

[…]».

5 Το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας αυτής προβλέπει τα εξής:

«Οι αναφορές στην […] οδηγία [98/34] νοούνται ως αναφορές στην παρούσα οδηγία και διαβάζονται σύμφωνα με τον πίνακα αντιστοιχίας του παραρτήματος IV.»

6 Από τον πίνακα αυτόν προκύπτει, αφενός, ότι το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο β', πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2015/1535 αντιστοιχεί στο άρθρο 1, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 98/34 και, αφετέρου, ότι το παράρτημα Ι της οδηγίας 2015/1535 αντιστοιχεί στο παράρτημα V της οδηγίας 98/34.

7 Το παράρτημα Ι της οδηγίας 2015/1535 φέρει τον τίτλο «Ενδεικτικός κατάλογος υπηρεσιών που δεν καλύπτονται από το άρθρο 1 παράγραφος 1 στοιχείο β) δεύτερο εδάφιο».

8 Το σημείο 1 του ως άνω παραρτήματος, το οποίο φέρει τον τίτλο «Υπηρεσίες που δεν παρέχονται "εξ αποστάσεως"», αναφέρει τα εξής:

«Υπηρεσίες που παρέχονται παρουσία του παρέχοντος και του αποδέκτη, ακόμη και όταν προϋποθέτουν τη χρησιμοποίηση ηλεκτρονικών συσκευών:

α) εξετάσεις ή θεραπεία σε ιατρείο με χρησιμοποίηση ηλεκτρονικού εξοπλισμού αλλά παρουσία του ασθενούς·

[…]».

9 Το σημείο 2 του εν λόγω παραρτήματος, το οποίο φέρει τον τίτλο «Υπηρεσίες που δεν παρέχονται "με ηλεκτρονικά μέσα"», αναφέρει τα εξής:

«[…]

– Υπηρεσίες που δεν παρέχονται μέσω ηλεκτρονικών συστημάτων απογραφής και επεξεργασίας δεδομένων:

[…]

δ) ιατρικές υπηρεσίες μέσω τηλεφώνου/φαξ·

[…]».

Η οδηγία 2000/31

10 Η αιτιολογική σκέψη 18 της οδηγίας 2000/31 έχει ως εξής:

«Οι υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας καλύπτουν μεγάλο φάσμα οικονομικών δραστηριοτήτων σε απευθείας σύνδεση (on-line) οι οποίες μπορούν να συνίστανται, συγκεκριμένα, στην πώληση εμπορευμάτων σε απευθείας σύνδεση ενώ δεν καλύπτονται δραστηριότητες όπως η παράδοση αγαθών ή η παροχή υπηρεσιών off-line. Οι υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας δεν περιορίζονται σε υπηρεσίες επιτρέπουσες τη σύναψη συμβάσεων σε απευθείας σύνδεση αλλά επίσης, εφόσον συνιστούν οικονομικές δραστηριότητες, εκτείνονται και σε υπηρεσίες που δεν αμείβονται από τον αποδέκτη τους, όπως είναι η παροχή πληροφοριών σε απευθείας σύνδεση ή εμπορικές επικοινωνίες, ή οι υπηρεσίες αναζήτησης, πρόσβασης και ανάκτησης δεδομένων. Οι υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας καλύπτουν επίσης τη διαβίβαση πληροφοριών μέσω ενός δικτύου επικοινωνίας, με την παροχή πρόσβασης σε δίκτυο επικοινωνίας ή με την καταχώριση πληροφοριών τις οποίες παρέχει ο αποδέκτης της υπηρεσίας. […] Η χρήση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή αντίστοιχων ατομικών επικοινωνιών, π.χ., από φυσικά πρόσωπα που δεν ενεργούν στο πλαίσιο της εμπορικής ή επαγγελματικής τους

δραστηριότητας, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης τους προς σύναψη συμβάσεων μεταξύ των εν λόγω προσώπων, δεν αποτελεί υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας. Η συμβατική σχέση μεταξύ εργαζομένου και εργοδότη δεν αποτελεί υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας. Οι υπηρεσίες οι οποίες εξ ορισμού δεν παρέχονται εξ αποστάσεως και με ηλεκτρονικά μέσα, όπως ο κατά νόμον έλεγχος των λογιστικών εταιρείας ή η παροχή ιατρικών συμβουλών όταν απαιτείται φυσική εξέταση του ασθενούς, δεν αποτελούν υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας.»

11 Το άρθρο 2 της οδηγίας αυτής, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ορισμοί», ορίζει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

α) “υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας”: υπηρεσίες κατά την έννοια [του άρθρου 1, παράγραφος 1, στοιχείο β′, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2015/1535]·

[…]

η) “συντονισμένος τομέας”: οι προϋποθέσεις που ισχύουν στα νομικά συστήματα των κρατών μελών προκειμένου για φορείς παροχής υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας ή υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας, ανεξαρτήτως εάν πρόκειται για γενικές διατάξεις ή για διατάξεις σχεδιασμένες ειδικά για τον τομέα αυτό·
   i) ο συντονισμένος τομέας αφορά απαιτήσεις προς τις οποίες πρέπει να συμμορφώνεται ο φορέας παροχής υπηρεσιών σχετικά με:

      – την ανάληψη δραστηριότητας παροχής υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας, όπως προϋποθέσεις σχετικά με τα προσόντα, την έγκριση ή την κοινοποίηση,

      – την άσκηση δραστηριότητας υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας, όπως απαιτήσεις σχετικά με τη συμπεριφορά του φορέα παροχής υπηρεσιών, σχετικά με την ποιότητα ή το περιεχόμενο της υπηρεσίας, συμπεριλαμβανομένων των διατάξεων για τη διαφήμιση και τη σύναψη συμβάσεων, ή απαιτήσεις σχετικά με την ευθύνη του φορέα παροχής υπηρεσιών·
   ii) ο συντονισμένος τομέας δεν καλύπτει απαιτήσεις όπως:

      – προϋποθέσεις σχετικά με τα ίδια τα αγαθά,

      – προϋποθέσεις σχετικά με την παράδοση αγαθών,

      – προϋποθέσεις σχετικά με υπηρεσίες που δεν παρέχονται με ηλεκτρονικά μέσα.»

12 Το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Εσωτερική αγορά», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Κάθε κράτος μέλος μεριμνά ώστε οι υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας που παρέχει ένας φορέας εγκατεστημένος στο έδαφός του να τηρούν τις ισχύουσες εθνικές διατάξεις του οι οποίες εμπίπτουν στο συντονισμένο τομέα.»

Η οδηγία 2005/36

13 Οι αιτιολογικές σκέψεις 4 και 5 της οδηγίας 2005/36 έχουν ως εξής:

«(4) Για να διευκολυνθεί η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, ενδείκνυται να προβλεφθούν ειδικοί κανόνες ώστε να διευρυνθεί η δυνατότητα άσκησης επαγγελματικών δραστηριοτήτων βάσει του αρχικού επαγγελματικού τίτλου. Όσον αφορά τις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας, που παρέχονται από απόσταση, θα πρέπει να εφαρμόζονται εξίσου οι διατάξεις της οδηγίας [2000/31].

(5) Έχοντας υπόψη τα διάφορα συστήματα που εφαρμόζονται, αφενός, για την προσωρινή ή περιστασιακή διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών και, αφετέρου, για την εγκατάσταση, κρίνεται σκόπιμο να διευκρινιστούν τα κριτήρια της διάκρισης μεταξύ των δύο αυτών εννοιών σε περίπτωση μετακίνησης του παρόχου υπηρεσιών στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής.»

14 Το άρθρο 2 της οδηγίας αυτής, το οποίο φέρει τον τίτλο «Πεδίο εφαρμογής», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε κάθε υπήκοο κράτους μέλους ο οποίος επιθυμεί να ασκήσει νομοθετικά κατοχυρωμένο επάγγελμα σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο όπου απέκτησε τα επαγγελματικά προσόντα του είτε ως αυτοαπασχολούμενος είτε ως μισθωτός, συμπεριλαμβανομένων των ασκούντων ελευθέρια επαγγέλματα.»

15 Το άρθρο 5 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών», ορίζει στις παραγράφους 2 και 3 τα εξής:

«2. Οι διατάξεις του παρόντος τίτλου εφαρμόζονται μόνο σε περίπτωση που ο πάροχος μετακινείται στην επικράτεια του κράτους μέλους υποδοχής προκειμένου να ασκήσει, προσωρινά και περιστασιακά, το επάγγελμα στο οποίο αναφέρεται η παράγραφος 1.

Ο προσωρινός και περιστασιακός χαρακτήρας της παροχής εκτιμάται κατά περίπτωση, ιδίως σε συνάρτηση με τη διάρκεια, τη συχνότητα, την περιοδικότητα και το συνεχή χαρακτήρα της συγκεκριμένης παροχής.

3. Σε περίπτωση μετακίνησής του, ο πάροχος υπόκειται σε επαγγελματικούς κανόνες, επαγγελματικού, καταστατικού ή διοικητικού χαρακτήρα που συνδέονται άμεσα με τα επαγγελματικά προσόντα, όπως ο ορισμός του επαγγέλματος, η χρήση τίτλων και σοβαρή επαγγελματική αμέλεια που συνδέονται άμεσα και συγκεκριμένα με την προστασία και την ασφάλεια του καταναλωτή, καθώς και στις πειθαρχικές διατάξεις οι οποίες ισχύουν στο κράτος μέλος υποδοχής για τους επαγγελματίες που ασκούν εκεί το ίδιο επάγγελμα.»

Η οδηγία 2011/24

16 Η αιτιολογική σκέψη 10 της οδηγίας 2011/24 έχει ως εξής:

«Στόχος της παρούσας οδηγίας είναι να θεσπιστούν κανόνες για τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε ασφαλή και ποιοτική διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη στην Ένωση, να εξασφαλιστεί η κινητικότητα των ασθενών σύμφωνα με τις αρχές που έχει καθιερώσει το Δικαστήριο και να προωθηθεί η συνεργασία κρατών μελών στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, με πλήρη

σεβασμό των αρμοδιοτήτων τους για τον καθορισμό των παροχών κοινωνικής ασφάλισης που αφορούν την υγεία και σε θέματα οργάνωσης και παροχής υγειονομικής περίθαλψης και ιατρικής φροντίδας, καθώς και των παροχών κοινωνικής ασφάλισης που αφορούν ιδίως την ασθένεια.»

17 Η ως άνω οδηγία αποτελείται από πέντε κεφάλαια, ήτοι, το κεφάλαιο I, με τίτλο «Γενικές διατάξεις», το οποίο περιλαμβάνει τα άρθρα 1 έως 3, το κεφάλαιο II, με τίτλο «Ευθύνες των κρατών μελών σε σχέση με τη διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη», το οποίο περιλαμβάνει τα άρθρα 4 έως 6, το κεφάλαιο III, με τίτλο «Επιστροφή των εξόδων διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης», το οποίο περιλαμβάνει τα άρθρα 7 έως 9, το κεφάλαιο IV, με τίτλο «Συνεργασία για την υγειονομική περίθαλψη», περιλαμβάνει τα άρθρα 10 έως 15 και, τέλος, το κεφάλαιο V, με τίτλο «Εκτελεστικές και τελικές διατάξεις», το οποίο περιλαμβάνει τα άρθρα 16 έως 23.

18 Το άρθρο 1 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Αντικείμενο και πεδίο εφαρμογής», προβλέπει στις παραγράφους 1 και 2 τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία θεσπίζει κανόνες για την ευκολότερη πρόσβαση σε ασφαλή και υψηλής ποιότητας διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη και προωθεί τη συνεργασία στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης μεταξύ κρατών μελών, με πλήρη σεβασμό των εθνικών αρμοδιοτήτων σε θέματα οργάνωσης και παροχής υγειονομικής περίθαλψης. Στόχος της παρούσας οδηγίας είναι επίσης η διευκρίνιση της σχέσης της με το υφιστάμενο πλαίσιο για το συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης, τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 883/2004, με στόχο την άσκηση των δικαιωμάτων των ασθενών.

2. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται όσον αφορά την παροχή υγειονομικής περίθαλψης σε ασθενείς, ανεξαρτήτως του τρόπου με τον οποίο αυτή οργανώνεται, παρέχεται και χρηματοδοτείται.»

19 Το άρθρο 2 της ίδιας οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Σχέση με άλλες ενωσιακές διατάξεις», ορίζει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται με την επιφύλαξη των εξής:

[…]

ε) οδηγία [2000/31]·

[…]

ιδ) οδηγία [2005/36]·

[…]».

20 Το άρθρο 3 της οδηγίας 2011/24, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ορισμοί», προβλέπει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας ισχύουν οι ακόλουθοι ορισμοί:

α) “υγειονομική περίθαλψη”: υπηρεσίες υγείας που παρέχονται σε ασθενείς από επαγγελματίες της υγείας προκειμένου να εκτιμηθεί, να διατηρηθεί ή να αποκατασταθεί η κατάσταση της υγείας τους, συμπεριλαμβανομένης της συνταγογράφησης, της χορήγησης και της προμήθειας φαρμάκων και ιατροτεχνολογικών βοηθημάτων·

[…]

δ) “κράτος μέλος θεραπείας”: το κράτος μέλος στο έδαφος του οποίου παρέχεται πραγματικά στον ασθενή η υγειονομική περίθαλψη. Σε περίπτωση τηλεϊατρικής, η υγειονομική περίθαλψη θεωρείται ότι παρέχεται στο κράτος μέλος όπου ο πάροχος υγειονομικής περίθαλψης έχει την έδρα του·

ε) “διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη”: η υγειονομική περίθαλψη που παρέχεται ή συνταγογραφείται σε κράτος μέλος διάφορο από το κράτος μέλος ασφάλισης·

στ) “επαγγελματίας υγείας”: είναι ο ιατρός, ο νοσοκόμος που είναι υπεύθυνος για τη γενική περίθαλψη, ο οδοντίατρος, η μαία ή ο φαρμακοποιός κατά την έννοια της οδηγίας [2005/36] ή άλλος επαγγελματίας που ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, η οποία περιορίζεται σε ένα νομοθετικά κατοχυρωμένο επάγγελμα, όπως ορίζεται στο άρθρο 3 παράγραφος 1 στοιχείο α) της οδηγίας [2005/36], ή πρόσωπο που θεωρείται επαγγελματίας υγείας σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους μέλους θεραπείας·

ζ) “πάροχος υγειονομικής περίθαλψης”: κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή άλλος φορέας που παρέχει νόμιμα υγειονομική περίθαλψη στο έδαφος κράτους μέλους·

[…]».

21 Το άρθρο 4 της οδηγίας αυτής, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ευθύνες του κράτους μέλους θεραπείας», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Λαμβανομένων υπόψη των αρχών της καθολικότητας, της πρόσβασης σε ποιοτική φροντίδα, της ισότητας και της αλληλεγγύης, η διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη παρέχεται σύμφωνα με:

α) τη νομοθεσία του κράτους μέλους θεραπείας·

β) τα πρότυπα και τις κατευθυντήριες γραμμές ποιότητας και ασφάλειας που καθορίζονται από το κράτος μέλος θεραπείας και

γ) τη νομοθεσία της Ένωσης για τα πρότυπα ασφαλείας.»

22 Το άρθρο 7 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Γενικές αρχές για την επιστροφή των εξόδων», ορίζει στην παράγραφο 7 τα εξής:

«Το κράτος μέλος ασφάλισης μπορεί να επιβάλει σε ασφαλισμένο που επιδιώκει την επιστροφή των εξόδων διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης, περιλαμβανομένης και εκείνης που έλαβε μέσω τηλεϊατρικής, τους ίδιους όρους, κριτήρια επιλεξιμότητας καθώς και κανονιστικές και διοικητικές διατυπώσεις, σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο, που θα είχε επιβάλει αν αυτή η υγειονομική περίθαλψη είχε παρασχεθεί στο έδαφός του. Στις απαιτήσεις αυτές μπορεί να συγκαταλέγεται γνωμάτευση επαγγελματία της υγείας ή φορέα υγειονομικής περίθαλψης που παρέχει υπηρεσίες για λογαριασμό του υποχρεωτικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης ή του εθνικού συστήματος υγείας του κράτους μέλους ασφάλισης, όπως ο γενικός ιατρός ή ο ιατρός της πρωτοβάθμιας περίθαλψης με την οποία είναι συμβεβλημένος ο ασθενής, εφόσον αυτό είναι απαραίτητο για να διαπιστωθεί το δικαίωμα του συγκεκριμένου ασθενούς για υγειονομική περίθαλψη. Ωστόσο, κανένας από τους όρους, τα κριτήρια επιλεξιμότητας και τις κανονιστικές και διοικητικές διατυπώσεις που

επιβάλλονται σύμφωνα με την παρούσα παράγραφο δεν μπορούν να εισάγουν διακρίσεις ή να συνιστούν εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία ασθενών, υπηρεσιών ή αγαθών, εκτός εάν δικαιολογείται εξ αντικειμένου από απαιτήσεις σχεδιασμού προκειμένου να διασφαλιστεί επαρκής και μόνιμη πρόσβαση σε ένα ισόρροπο φάσμα ποιοτικής νοσοκομειακής περίθαλψης στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος ή για να υλοποιηθεί ο στόχος της περιστολής των εξόδων και της πρόληψης, στο βαθμό του δυνατού, της σπατάλης χρηματικών, τεχνικών και ανθρώπινων πόρων.»

Το αυστριακό δίκαιο

23 Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι ούτε ο EU-Patientenmobilitätsgesetz (νόμος περί κινητικότητας των ασθενών εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης) (BGBl. I, 32/2014), με τον οποίο μεταφέρθηκε στην εσωτερική έννομη τάξη η οδηγία 2011/24, ούτε ο Zahnärztegesetz (νόμος περί οδοντιάτρων) (BGBl. I. 126/2005), ως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης (στο εξής: ZÄG), δεν περιέχουν διατάξεις σχετικές με τις υπηρεσίες τηλεϊατρικής.

24 Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, του ZÄG, το οδοντιατρικό επάγγελμα μπορεί να ασκείται μόνο σύμφωνα με τον εν λόγω νόμο.

25 Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, του εν λόγω νόμου, το οδοντιατρικό επάγγελμα περιλαμβάνει κάθε δραστηριότητα η οποία ασκείται με άμεσο ή έμμεσο αποδέκτη τον άνθρωπο και βασίζεται σε επιστημονικές οδοντιατρικές γνώσεις, περιλαμβανομένων των συμπληρωματικών και εναλλακτικών ιατρικών θεραπειών.

26 Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 3, του ίδιου νόμου, το πεδίο των δραστηριοτήτων που επιφυλάσσονται μόνον σε μέλη του οδοντιατρικού επαγγέλματος καλύπτει, μεταξύ άλλων, την εξέταση για την ύπαρξη ή μη παθήσεων και ανωμαλιών των δοντιών, τη θεραπεία τους, περιλαμβανομένων των καλλυντικών και αισθητικών επεμβάσεων στα δόντια, εφόσον αυτές απαιτούν οδοντιατρική εξέταση και διάγνωση, καθώς και τη συνταγογράφηση φαρμάκων, θεραπευτικών μέσων και οδοντιατρικών διαγνωστικών βοηθημάτων.

27 Κατά τα άρθρα 24 έως 26 του ZÄG, τα μέλη του οδοντιατρικού επαγγέλματος πρέπει να ασκούν το επάγγελμά τους προσωπικά και άμεσα, ενδεχομένως σε συνεργασία με άλλα μέλη του οδοντιατρικού επαγγέλματος ή μέλη άλλων επαγγελμάτων υγείας, ιδίως υπό τη μορφή συνεργατικών ιατρείων και συνεργατικού ιατρικού εξοπλισμού ή υπό τη μορφή ιατρικών κέντρων. Επιπλέον, στο πλαίσιο της επαγγελματικής δραστηριότητάς τους, μπορούν να χρησιμοποιούν τη συνδρομή βοηθητικού προσωπικού, εφόσον το προσωπικό αυτό ενεργεί σύμφωνα με τις ακριβείς οδηγίες τους και υπό τη συνεχή εποπτεία τους. Προκειμένου να μπορεί ένα ιατρικό κέντρο να λειτουργεί υπό τη νομική μορφή εταιρίας περιορισμένης ευθύνης πρέπει, μεταξύ άλλων, όλοι οι εταίροι να είναι μέλη του οδοντιατρικού επαγγέλματος με αυτοτελή άδεια άσκησης του επαγγέλματος.

28 Το άρθρο 31 του ως άνω νόμου ρυθμίζει την «ελεύθερη παροχή υπηρεσιών» και προβλέπει τα εξής:

«(1) Οι υπήκοοι κράτους μέλους του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) και οι υπήκοοι της Ελβετικής Συνομοσπονδίας οι οποίοι ασκούν νόμιμα το οδοντιατρικό επάγγελμα σε ένα από τα άλλα κράτη μέλη του ΕΟΧ ή στην Ελβετική Συνομοσπονδία μπορούν, στο πλαίσιο της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, να ασκούν προσωρινά, από την επαγγελματική έδρα τους ή τον

τόπο απασχόλησής τους στην αλλοδαπή, οδοντιατρική δραστηριότητα στην Αυστρία χωρίς να είναι εγγεγραμμένοι στον κατάλογο οδοντιάτρων.

(2) Προτού παράσχει για πρώτη φορά, στην Αυστρία, οδοντιατρική υπηρεσία για την οποία απαιτείται προσωρινή διαμονή στο ομοσπονδιακό έδαφος, ο πάροχος υπηρεσιών οφείλει να ενημερώσει γραπτώς τον αυστριακό οδοντιατρικό σύλλογο μέσω του οδοντιατρικού συλλόγου του ομόσπονδου κράτους στο οποίο πρόκειται να παρασχεθεί η υπηρεσία, επισυνάπτοντας τα ακόλουθα έγγραφα: […]».

29 Από την απόφαση του αιτούντος δικαστηρίου προκύπτει ότι τα αυστριακά δικαστήρια έχουν αποφανθεί, στο πλαίσιο υποθέσεων ανταγωνισμού, ότι το άρθρο 31 του ZÄG αφορά μόνον τα φυσικά πρόσωπα που διαθέτουν άδεια άσκησης επαγγέλματος και όχι τις εταιρίες περιορισμένης ευθύνης, τούτο δε κατά μείζονα όταν η εταιρική τους σύνθεση δεν πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 26 του ZÄG.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

30 Ο αυστριακός οδοντιατρικός σύλλογος είναι οργανισμός δημοσίου δικαίου με έδρα τη Βιέννη (Αυστρία), του οποίου αποστολή είναι, σύμφωνα με την εθνική κανονιστική ρύθμιση, η προάσπιση των συμφερόντων των Αυστριακών οδοντιάτρων και οδοντοτεχνιτών.

31 Η UJ είναι οδοντίατρος εγκατεστημένη στην Αυστρία και διαθέτει άδεια περίθαλψης ασθενών εντός του κράτους μέλους αυτού στο πλαίσιο σχετικών συμβάσεων τις οποίες συνάπτει μαζί τους.

32 Η Urban Technology GmbH και η DZK Deutsche Zahnklinik GmbH έχουν την έδρα τους στη Γερμανία και ανήκουν σε όμιλο επιχειρήσεων που δραστηριοποιείται στον τομέα της οδοντιατρικής σε παγκόσμιο επίπεδο.

33 Η Urban Technology έχει ως εταιρικό σκοπό «την παροχή υπηρεσιών σε τελικούς πελάτες όσον αφορά προϊόντα lifestyle». Μέσω του διαδικτυακού τόπου της προωθεί αόρατα συστήματα ευθυγράμμισης δοντιών τα οποία αποτελούνται από διαφανείς οδοντικούς νάρθηκες και τα οποία διατίθενται στην αγορά υπό το εμπορικό σήμα «DrSmile». Οι δυνητικοί πελάτες μπορούν, μέσω του διαδικτυακού τόπου της εταιρίας, να ζητήσουν ραντεβού με «συνεργάτη οδοντίατρο» στην Αυστρία, όπως η UJ, εγκατεστημένο στον τόπο της επιλογής τους. Κατά τη διάρκεια του συμφωνημένου ραντεβού, ο συνεργάτης οδοντίατρος προβαίνει, στο ιατρείο του, σε καταγραφή του ιστορικού, ενημερωτική συζήτηση και τρισδιάστατη σάρωση της οδοντοστοιχίας, καθώς και σε κάθε προκαταρκτική ενέργεια που τυχόν απαιτείται για τη μελλοντική τοποθέτηση οδοντικών ναρθήκων. Εν συνεχεία, ο εν λόγω συνεργάτης οδοντίατρος αποστέλλει στην DZK Deutsche Zahnklinik τις ληφθείσες εικόνες και μια σύσταση αναφορικά με τις ορθοδοντικές εργασίες που πρέπει να γίνουν.

34 Η DZK Deutsche Zahnklinik, της οποίας οι εταίροι δεν είναι οδοντίατροι, έχει λάβει την έγκριση και τις λοιπές άδειες που απαιτούνται για τη λειτουργία στη Γερμανία κέντρου οδοντιατρικής περίθαλψης, το οποίο καλείται «οδοντιατρική κλινική» και στο οποίο οδοντίατροι περιθάλπουν ασθενείς, σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο που εφαρμόζεται σε αυτό το είδος κέντρου περίθαλψης.

35 Μόνον η DZK Deutsche Zahnklinik συνάπτει με τους ασθενείς σύμβαση παροχής οδοντιατρικής περίθαλψης, η οποία περιλαμβάνει όλες τις υπηρεσίες που αφορούν την τοποθέτηση οδοντικού νάρθηκα του εμπορικού σήματος «DrSmile». Η DZK προμηθεύεται τους οδοντικούς νάρθηκες από την Urban Technology, η οποία τους παραγγέλνει από τρίτους. Για τα επόμενα στάδια της θεραπείας χρησιμοποιείται μια ψηφιακή εφαρμογή της DZK Deutsche Zahnklinik, μέσω της οποίας οι ασθενείς αποστέλλουν τακτικά φωτογραφίες της οδοντοστοιχίας τους. Η DZK Deutsche Zahnklinik έχει συμβατική σχέση με τον συνεργάτη οδοντίατρο και του καταβάλλει αμοιβή για τις υπηρεσίες που αυτός παρέχει στο πλαίσιο της συγκεκριμένης θεραπείας.

36 Ο αυστριακός οδοντιατρικός σύλλογος άσκησε ενώπιον του Landesgericht Klagenfurt (περιφερειακού δικαστηρίου του Klagenfurt, Αυστρία) αγωγή παραλείψεως κατά της UJ, συνοδευόμενη από αίτηση ασφαλιστικών μέτρων. Με την αίτηση αυτή ζητήθηκε να απαγορευθεί στην UJ, με την έκδοση προσωρινής διαταγής και έως ότου η απόφαση επί της αγωγής παραλείψεως αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, να συμμετέχει άμεσα ή έμμεσα σε οδοντιατρικές δραστηριότητες που ασκούνται στην Αυστρία από αλλοδαπές εταιρίες οι οποίες δεν διαθέτουν τις προβλεπόμενες από το αυστριακό δίκαιο άδειες, για παράδειγμα λαμβάνοντας αποτυπώματα σε περίπτωση οδοντικών δυσλειτουργιών, ακόμη και ψηφιακά μέσω ενδοστοματικού σαρωτή, για λογαριασμό των εταιριών αυτών.

37 Η UJ υποστήριξε ότι η DZK Deutsche Zahnklinik είναι εγκεκριμένο στη Γερμανία ιδιωτικό κέντρο οδοντιατρικής περίθαλψης, του οποίου τόσο οι δραστηριότητες τηλεϊατρικής όσο και η κατανομή της εργασίας στο πλαίσιο της επίμαχης ορθοδοντικής θεραπείας είναι νόμιμες. Επιπλέον, η UJ ισχυρίζεται ότι ασκεί τις δραστηριότητές της άμεσα, προσωπικά και χωρίς να λαμβάνει οδηγίες.

38 Το Landesgericht Klagenfurt (περιφερειακό δικαστήριο του Klagenfurt) απέρριψε την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων. Έκρινε, πρώτον, ότι η UJ δεν μετέχει σε οδοντιατρικές δραστηριότητες που ασκούνται από την Urban Technology και την DZK Deutsche Zahnklinik· δεύτερον, ότι υφίστανται δύο συμβάσεις παροχής οδοντιατρικής περίθαλψης, οι οποίες πρέπει να αντιμετωπίζονται ως χωριστές συμβάσεις· τρίτον, ότι, για τον λόγο αυτόν, η UJ δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «βοηθός εκπλήρωσης» και, τέταρτον, ότι επομένως δεν μετέχει, στην ημεδαπή, σε οδοντιατρικές δραστηριότητες αλλοδαπού παρόχου.

39 Το Oberlandesgericht Graz (δευτεροβάθμιο περιφερειακό δικαστήριο Graz, Αυστρία), επιληφθέν κατ' έφεση, έκανε κατ' ουσίαν δεκτή την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων. Μεταξύ άλλων έκρινε, πρώτον, ότι η UJ ενεργεί ως βοηθός εκπλήρωσης της DZK Deutsche Zahnklinik στο πλαίσιο των συμβάσεων παροχής οδοντιατρικής περίθαλψης που συνάπτονται μεταξύ της τελευταίας και των ασθενών· δεύτερον, ότι η DZK Deutsche Zahnklinik δεν διαθέτει άδεια παροχής οδοντιατρικών υπηρεσιών στην Αυστρία· τρίτον, ότι οι υπηρεσίες περίθαλψης που παρέχονται, στην Αυστρία, από την DZK Deutsche Zahnklinik μέσω της UJ, η οποία ενεργεί ως βοηθός εκπλήρωσης, εκτελούνται άμεσα και χωρίς τη χρήση τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνιών· τέταρτον, ότι η UJ μετέχει, ως εκ τούτου, σε οδοντιατρικές δραστηριότητες που ασκούνται στην ημεδαπή από αλλοδαπή εταιρία η οποία δεν διαθέτει ούτε άδεια άσκησης του οδοντιατρικού επαγγέλματος, δυνάμει του ZÄG, ούτε άδεια λειτουργίας, δυνάμει της αυστριακής νομοθεσίας που διέπει τα κέντρα υγειονομικής περίθαλψης· πέμπτον, ότι, κατ' αυτόν τον τρόπο, η UJ, αφενός, παρέβη τους προβλεπόμενους στο άρθρο 24 του ZÄG κανόνες συνεργασίας και, αφετέρου, μετείχε, ως βοηθός εκπλήρωσης, σε παράβαση διαπραχθείσα από αλλοδαπή εταιρία σε τομέα που προβλέπεται στο άρθρο 3 και στο άρθρο 4, παράγραφος 3, του εν λόγω νόμου και απαιτεί την κατοχή άδειας άσκησης επαγγέλματος.

40 Το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο, Αυστρία), ήτοι το αιτούν δικαστήριο, επιλήφθηκε της αιτήσεως αναιρέσεως που άσκησε η UJ κατά της αποφάσεως του Oberlandesgericht Graz (δευτεροβάθμιου περιφερειακού δικαστηρίου Graz).

41 Κατά πρώτον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η UJ μετέχει πραγματικά σε οδοντιατρικές δραστηριότητες οι οποίες ασκούνται στην Αυστρία από αλλοδαπές εταιρίες.

42 Συγκεκριμένα, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι μεταξύ του ασθενούς και της DZK Deutsche Zahnklinik υφίσταται ενιαία σύμβαση παροχής οδοντιατρικής περίθαλψης και, επομένως, από νομικής απόψεως, η υπηρεσία παρέχεται στον ασθενή αποκλειστικώς από τη δεύτερη. Η UJ ενεργεί αποκλειστικώς στο πλαίσιο της συμβατικής σχέσεώς της με την DZK Deutsche Zahnklinik, ως βοηθός εκπλήρωσης της τελευταίας. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, επομένως, ως προς τον τόπο «παροχής» των επίμαχων οδοντιατρικών υπηρεσιών.

43 Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν το άρθρο 3, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2011/24, το οποίο ορίζει ότι, σε περίπτωση τηλεϊατρικής, η υγειονομική περίθαλψη θεωρείται ότι παρέχεται στο κράτος μέλος όπου ο πάροχος υγειονομικής περίθαλψης έχει την έδρα του, έχει εφαρμογή μόνον ως προς την επιστροφή των ιατρικών εξόδων κατά την έννοια του άρθρου 7 της ίδιας οδηγίας ή αν η διάταξη αυτή καθιερώνει, όσον αφορά τις υπηρεσίες τηλεϊατρικής, μια γενική αρχή της χώρας καταγωγής ή αν η εν λόγω αρχή μπορεί να συναχθεί από την οδηγία 2000/31.

44 Κατά δεύτερον, προκειμένου να προσδιοριστεί αν η οδηγία 2011/24 τυγχάνει εφαρμογής στην υπό κρίση υπόθεση, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η φράση που περιέχεται στο άρθρο 3, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2011/24, σχετικά με την υγειονομική περίθαλψη που παρέχεται μέσω τηλεϊατρικής, αναφέρεται αποκλειστικώς σε μεμονωμένες ιατρικές υπηρεσίες που παρέχονται, διασυνοριακά, με τη χρήση τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών ή αν αφορά συνολικά μια σύμβαση παροχής υγειονομικής περίθαλψης, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει και εξετάσεις με φυσική παρουσία στο κράτος μέλος διαμονής του ασθενούς, και, σε αυτή την περίπτωση, αν οι υπηρεσίες που παρέχονται με τη χρήση των ανωτέρω τεχνολογιών πρέπει να υπερισχύουν για να γίνει δεκτό ότι συντρέχει περίπτωση παροχής υγειονομικής περίθαλψης μέσω τηλεϊατρικής σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη. Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν, σε περίπτωση που τα δύο αυτά είδη παροχών συνδέονται μεταξύ τους, όπως στην υπό κρίση υπόθεση, μπορεί να θεωρηθεί ότι πρόκειται συνολικά για διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη κατά την έννοια του άρθρου 3, στοιχεία δ′ και ε′, της οδηγίας 2011/24.

45 Συναφώς, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι μια υπηρεσία διαμεσολάβησης μπορεί να χαρακτηριστεί ως «υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας», ωστόσο, τούτο δεν μπορεί να ισχύει όταν προκύπτει ότι η εν λόγω υπηρεσία διαμεσολάβησης αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα μιας συνολικής υπηρεσίας της οποίας κύριο στοιχείο είναι μια υπηρεσία υπαγόμενη σε άλλο νομικό χαρακτηρισμό (απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2019, Airbnb Ireland, C-390/18, EU:C:2019:1112, σκέψη 50).

46 Κατά τρίτον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ποιο είναι το εφαρμοστέο στην παροχή υπηρεσιών τηλεϊατρικής δίκαιο. Συναφώς, κρίσιμη είναι, κατά το αιτούν δικαστήριο, η σχέση μεταξύ, αφενός, του άρθρου 2, στοιχείο ιδ′, του άρθρου 3, στοιχείο δ′, και του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της οδηγίας 2011/24 και, αφετέρου, του άρθρου 5, παράγραφος 3, της οδηγίας 2005/36, δυνάμει του οποίου, σε περίπτωση «μετακίνησης» σε άλλο κράτος μέλος, ο πάροχος υπηρεσιών υπόκειται στους επαγγελματικούς κανόνες, επαγγελματικού, καταστατικού ή διοικητικού χαρακτήρα, οι οποίοι ισχύουν στο κράτος μέλος υποδοχής. Κρίσιμη είναι επίσης, κατά το αιτούν δικαστήριο, η σχέση μεταξύ της οδηγίας 2000/31, ιδίως δε του άρθρου της 2, στοιχείο η′, σημείο

ii, και της αιτιολογικής της σκέψης 18, της οδηγίας 2005/36, ιδίως δε του άρθρου της 5 και της αιτιολογικής της σκέψης 4, και της οδηγίας 2011/24, ιδίως δε του άρθρου 2, στοιχείο ιδ′, του άρθρου 3, στοιχείο δ′, και του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο α′, αυτής.

47 Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί, σε άλλο πλαίσιο, ότι η διασυνοριακή επαγγελματική παροχή φορολογικών συμβουλών, χωρίς οι ενεργούντες στο πλαίσιο αυτό να μετακινούνται προς το άλλο κράτος μέλος, δεν εμπίπτει στο άρθρο 5 της οδηγίας 2005/36, διότι η διάταξη αυτή εφαρμόζεται μόνο στην περίπτωση που ο πάροχος μετακινείται προς το κράτος μέλος υποδοχής (απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2015, X-Steuerberatungsgesellschaft, C-342/14, EU:C:2015:827, σκέψεις 34 και 35).

48 Κατά το αιτούν δικαστήριο, όσον αφορά τις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης, ενδέχεται, για την προστασία των ασθενών, να είναι απαραίτητη η τήρηση των επαγγελματικών κανόνων του κράτους διαμονής του ασθενούς.

49 Κατά τέταρτον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, για την περίπτωση που γίνει δεκτό ότι οι οδοντιατρικές υπηρεσίες της UJ παρέχονται στην Αυστρία, αν η UJ, ενεργώντας αποκλειστικώς ως βοηθός εκπλήρωσης της DZK Deutsche Zahnklinik και όχι βάσει δικής της χωριστής σύμβασης παροχής οδοντιατρικής περίθαλψης, παρέβη την αυστριακή νομοθεσία που ρυθμίζει την άσκηση του οδοντιατρικού επαγγέλματος. Συγκεκριμένα, η DZK Deutsche Zahnklinik είναι μεν αναγνωρισμένη ως οδοντιατρική κλινική στη Γερμανία, πλην όμως, στην Αυστρία δεν διαθέτει ούτε άδεια λειτουργίας, δυνάμει της εφαρμοστέας νομοθεσίας για τα κέντρα παροχής υγειονομικής περίθαλψης, ούτε άδεια άσκησης επαγγέλματος, δυνάμει του ZÄG. Επίσης, κατά το αιτούν δικαστήριο, η εταιρική σύνθεση της DZK Deutsche Zahnklinik δεν είναι σύμφωνη με τις διατάξεις του εν λόγω νόμου.

50 Το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον οι διατάξεις του ZÄG, οι οποίες προβλέπουν την κατ' αρχήν άμεση και προσωπική άσκηση του επαγγέλματος και την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών μόνον «προσωρινά» για τους «υπηκόους κρατών μελών του ΕΟΧ», συνάδουν με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών που κατοχυρώνεται στα άρθρα 56 επ. ΣΛΕΕ, ιδίως στην επίμαχη στο πλαίσιο της κύριας δίκης περίπτωση. Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει, συναφώς, ότι ο αλλοδαπός οδοντίατρος παρέχει, σε μόνιμη βάση, τις υπηρεσίες του στο πλαίσιο ενιαίας σύμβασης παροχής οδοντιατρικής περίθαλψης, εν μέρει από την αλλοδαπή, με τη χρήση τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών, και εν μέρει στην ημεδαπή, με τη συνδρομή, ως βοηθού εκπλήρωσης, οδοντιάτρου ο οποίος διαθέτει άδεια άσκησης επαγγέλματος στην Αυστρία.

51 Όσον αφορά την DZK Deutsche Zahnklinik, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η εφαρμογή σε αυτήν των σχετικών με τα ιατρικά κέντρα διατάξεων του άρθρου 26 του ZÄG, κατά τις οποίες μόνον οδοντίατροι μπορούν να είναι εταίροι, αντιβαίνει ομοίως στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών. Το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει, συναφώς, στη νομολογία κατά την οποία τα κράτη μέλη επιτρέπεται να περιορίζουν την ελεύθερη παροχή ιατρικών και νοσοκομειακών υπηρεσιών, στο μέτρο που η διατήρηση της ικανότητας περιθάλψεως ή του επιπέδου των παρεχομένων ιατρικών υπηρεσιών εντός της εθνικής επικράτειας είναι σημαντική για τη δημόσια υγεία, ή ακόμη και για την επιβίωση, του πληθυσμού τους (αποφάσεις της 28ης Απριλίου 1998, Kohll, C-158/96, EU:C:1998:171, σκέψη 51, και της 13ης Μαΐου 2003, Müller-Fauré και van Riet, C-385/99, EU:C:2003:270, σκέψη 67). Κατά το αιτούν δικαστήριο, τα φυσικά πρόσωπα δεν εγγυώνται κατ' ανάγκην υψηλότερο επίπεδο ιατρικής επάρκειας απ' ότι τα νομικά πρόσωπα.

52 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) α) Πρέπει να θεωρηθεί ότι στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, στοιχείο δ′, της οδηγίας [2011/24], κατά το οποίο, στην περίπτωση της τηλεϊατρικής, η υγειονομική περίθαλψη θεωρείται ότι παρέχεται στο κράτος μέλος όπου ο πάροχος υγειονομικής περίθαλψης έχει την έδρα του, εμπίπτει μόνον η επιστροφή των εξόδων κατά την έννοια του άρθρου 7 της εν λόγω οδηγίας;

β) Σε περίπτωση αρνητικής απάντησης στο ερώτημα υπό [1) α)], καθιερώνει το άρθρο 3, στοιχείο δ′, της οδηγίας [2011/24], όσον αφορά τις υπηρεσίες τηλεϊατρικής, μια γενική αρχή της χώρας καταγωγής;

γ) Καθιερώνει η οδηγία [2000/31], όσον αφορά τις υπηρεσίες τηλεϊατρικής, μια γενική αρχή της χώρας καταγωγής;

2) α) Αφορά η “υγειονομική περίθαλψη σε περίπτωση τηλεϊατρικής”, κατά την έννοια του άρθρου 3, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2011/24, αποκλειστικά μεμονωμένες ιατρικές υπηρεσίες που παρέχονται (διασυνοριακά) με τη χρήση τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών ή συνολικά μια σύμβαση παροχής υγειονομικής περίθαλψης, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει και εξετάσεις με φυσική παρουσία στη χώρα διαμονής του ασθενούς;

β) Σε περίπτωση που θεωρηθεί ότι μπορούν να περιλαμβάνονται και οι εξετάσεις με φυσική παρουσία, πρέπει να υπερισχύουν οι υπηρεσίες που παρέχονται με τη χρήση τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών για να μπορεί να θεωρηθεί ότι υφίσταται “υγειονομική περίθαλψη σε περίπτωση τηλεϊατρικής” και, σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, βάσει ποιων κριτηρίων πρέπει να εκτιμάται το στοιχείο το οποίο υπερισχύει;

γ) Πρέπει η ιατρική περίθαλψη να θεωρείται συνολικά ως “διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη” κατά την έννοια του άρθρου 3, στοιχεία δ′ και ε′, της οδηγίας 2011/24, όταν ο πάροχος υγειονομικής περίθαλψης (εν προκειμένω: οδοντιατρική κλινική), ο οποίος είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος μέλος, σε σχέση με τον ασθενή, και με τον οποίο ο ασθενής έχει συνάψει σύμβαση παροχής οδοντιατρικής περίθαλψης, παρέχει μέρος της συνολικής θεραπείας με τη χρήση τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών, αλλά το υπόλοιπο μέρος της συνολικής υπηρεσίας παρέχεται από πάροχο υγειονομικής περίθαλψης (που ασκεί το επάγγελμα του οδοντιάτρου) εγκατεστημένο στο ίδιο κράτος μέλος με τον ασθενή;

3) α) Έχει το άρθρο 2, στοιχείο ιδ′, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, στοιχείο δ′, και το άρθρο 4, [παράγραφος 1,] στοιχείο α′, της οδηγίας 2011/24, και σε συνδυασμό με το άρθρο 5, παράγραφος 3, της οδηγίας [2005/36], την έννοια ότι οδοντιατρική κλινική που είναι εγκατεστημένη στη Γερμανία οφείλει, όταν παρέχει “υγειονομική περίθαλψη μέσω τηλεϊατρικής” στην Αυστρία, να τηρεί, ως προς την επαγγελματική συμπεριφορά, τους επαγγελματικούς κανόνες που ισχύουν στο εν λόγω κράτος μέλος (ιδίως τα άρθρα 24, 26 και 31 του ZÄG);

β) Έχει το άρθρο 5, παράγραφος 3, της οδηγίας 2005/36 την έννοια ότι ένας πάροχος υγειονομικής περίθαλψης μετακινείται σε άλλο κράτος μέλος στην περίπτωση που παρέχει αποκλειστικά και μόνον ιατρικές υπηρεσίες με τη χρήση τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών; Σε περίπτωση αρνητικής απάντησης, συντρέχει περίπτωση μετακίνησης σε άλλο κράτος μέλος όταν ο πάροχος αυτός διενεργεί εξετάσεις με φυσική παρουσία ή θεραπείες μέσω βοηθών εκπλήρωσης στο κράτος διαμονής του ασθενούς;

4) Σε περιπτώσεις, όπως η επίμαχη εν προκειμένω, στις οποίες αλλοδαπός οδοντίατρος παρέχει, κατ' αρχήν μόνιμα, υπηρεσίες στο πλαίσιο ενιαίας σύμβασης παροχής οδοντιατρικής περίθαλψης, εν μέρει από την αλλοδαπή με τη χρήση τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών (υπό την έννοια της διασυνοριακής παροχής υπηρεσιών εξ αποστάσεως) και εν μέρει στην ημεδαπή με τη συνδρομή Αυστριακού οδοντιάτρου ο οποίος διαθέτει άδεια άσκησης επαγγέλματος και ενεργεί ως βοηθός εκπλήρωσης, αντιβαίνουν στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών κατά τα άρθρα 56 επ. ΣΛΕΕ οι διατάξεις του [ZÄG], του οποίου τα άρθρα 24 επ. προβλέπουν κατ' αρχήν την άμεση και προσωπική άσκηση του επαγγέλματος και επιτρέπουν την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών μόνο στο πλαίσιο του άρθρου 31 του [ZÄG] "προσωρινά" για τους "υπηκόους των κρατών μελών του ΕΟΧ";»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του παραδεκτού των προδικαστικών ερωτημάτων

53 Η Δημοκρατία της Αυστρίας και ο αυστριακός οδοντιατρικός σύλλογος προβάλλουν ένσταση απαραδέκτου των προδικαστικών ερωτημάτων.

54 Κατ' αρχάς, το πρώτο, το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα είναι υποθετικά, δεδομένου ότι στηρίζονται στην εσφαλμένη παραδοχή ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη οδοντιατρική θεραπεία μπορεί να χαρακτηριστεί ως τηλεϊατρική. Στην πραγματικότητα, η τηλεϊατρική περιλαμβάνει την εξ αποστάσεως παροχή υπηρεσίας υγείας. Εν προκειμένω, το ουσιώδες μέρος της ιατρικής θεραπείας πραγματοποιείται από τον συνεργάτη οδοντίατρο, με φυσική παρουσία του ασθενούς. Κατά συνέπεια, δεν υφίσταται εν προκειμένω καμία πράξη τηλεϊατρικής, οπότε οι οδηγίες 2011/24, 2000/31 και 2005/36 δεν έχουν εφαρμογή.

55 Εν συνεχεία, το τρίτο προδικαστικό ερώτημα είναι ομοίως υποθετικό λόγω του ότι η οδηγία 2005/36 δεν έχει εφαρμογή σε νομικά πρόσωπα, όπως η DZK Deutsche Zahnklinik.

56 Τέλος, το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα δεν πληροί τις απαιτήσεις σαφήνειας και ακρίβειας που προβλέπονται στο άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου.

57 Συναφώς, αρκεί να επισημανθεί ότι, όταν, όπως στην υπό κρίση υπόθεση, δεν προκύπτει προδήλως ότι η ερμηνεία διατάξεως του δικαίου της Ένωσης δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, ένσταση στηριζόμενη σε αδυναμία εφαρμογής της διατάξεως αυτής στην υπόθεση της κύριας δίκης δεν αφορά το παραδεκτό της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, αλλά την ουσία των προδικαστικών ερωτημάτων (απόφαση της 5ης Ιουνίου 2025, Elektrorazpredelitelni mrezhi Zapad, C-310/24, EU:C:2025:406, σκέψη 46 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

58 Αφετέρου, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει σαφώς ότι το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο αφορά την ερμηνεία του άρθρου 56 ΣΛΕΕ, συνδέεται με το γεγονός ότι το αιτούν δικαστήριο δεν αποκλείει το ενδεχόμενο οι οδηγίες 2011/24, 2000/31 και 2005/36 να μην έχουν, εν προκειμένω, εφαρμογή. Επομένως, κατά το αιτούν δικαστήριο, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η DZK Deutsche Zahnklinik παρέχει διασυνοριακές υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης, οι οποίες είναι δυνατόν να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του εν λόγω άρθρου.

59 Κατά συνέπεια, τα προδικαστικά ερωτήματα είναι παραδεκτά.

Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

60 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο πρέπει να εξεταστεί πρώτο, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 3, στοιχεία δ' και ε', της οδηγίας 2011/24 έχει την έννοια ότι ως διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη σε περίπτωση τηλεϊατρικής, κατά την εν λόγω διάταξη, νοείται μόνον η υγειονομική περίθαλψη που παρέχεται σε ασθενή από πάροχο υγειονομικής περίθαλψης εγκατεστημένο σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος ασφάλισης του ασθενούς, εξ αποστάσεως και, επομένως, χωρίς ο ασθενής και ο πάροχος να είναι ταυτόχρονα φυσικώς παρόντες στον ίδιο τόπο, αποκλειστικά μέσω τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών, ή αν η έννοια αυτή μπορεί να αντιστοιχεί σε σύνθετη ιατρική θεραπεία, η οποία περιλαμβάνει, πέραν της υγειονομικής περίθαλψης που παρέχεται εξ αποστάσεως μέσω των ανωτέρω τεχνολογιών, υγειονομική περίθαλψη παρεχόμενη εντός του κράτους μέλους ασφάλισης από άλλον πάροχο, εγκατεστημένο στο κράτος αυτό, με φυσική παρουσία του ασθενούς. Στη δεύτερη αυτήν περίπτωση, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν το τμήμα της υγειονομικής περίθαλψης που παρέχεται μέσω των εν λόγω τεχνολογιών πρέπει να υπερισχύει και, ενδεχομένως, βάσει ποιων κριτηρίων πρέπει να εκτιμάται το στοιχείο το οποίο υπερισχύει.

61 Προκαταρκτικώς επισημαίνεται ότι, αφενός, το άρθρο 3, στοιχείο δ', της οδηγίας 2011/24 προβλέπει απλώς ότι ως κράτος μέλος θεραπείας νοείται το κράτος μέλος στο έδαφος του οποίου παρέχεται πραγματικά στον ασθενή η υγειονομική περίθαλψη και ότι, σε περίπτωση τηλεϊατρικής, η υγειονομική περίθαλψη θεωρείται ότι παρέχεται στο κράτος μέλος όπου ο πάροχος υγειονομικής περίθαλψης έχει την έδρα του. Αφετέρου, σύμφωνα με το άρθρο 3, στοιχείο ε', της εν λόγω οδηγίας, διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη είναι η υγειονομική περίθαλψη που παρέχεται ή συνταγογραφείται σε κράτος μέλος διάφορο από το κράτος μέλος ασφάλισης.

62 Δεδομένου ότι ούτε το άρθρο 3, στοιχεία δ' και ε', ούτε κάποια άλλη διάταξη της οδηγίας ορίζει τον όρο «τηλεϊατρική» ούτε παραπέμπει στο δίκαιο των κρατών μελών όσον αφορά τον εν λόγω ορισμό, ο όρος αυτός συνιστά αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης. Επομένως, πρέπει να ερμηνευθεί σύμφωνα με τη συνήθη έννοιά του στην καθομιλουμένη, λαμβανομένων υπόψη του πλαισίου εντός του οποίου χρησιμοποιείται και των σκοπών που επιδιώκει η ρύθμιση στην οποία εντάσσεται (απόφαση της 30ής Απριλίου 2025, Galte, C-63/24, EU:C:2025:292, σκέψη 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Εξάλλου, το ιστορικό της θεσπίσεως μιας διάταξης του δικαίου της Ένωσης μπορεί επίσης να προσφέρει στοιχεία χρήσιμα για την ερμηνεία της (απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 2018, Wightman κ.λπ., C-621/18, EU:C:2018:999, σκέψη 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

63 Όσον αφορά τη γραμματική ερμηνεία, η συνήθης έννοια του όρου «τηλεϊατρική» αναφέρεται, βάσει της ίδιας της ετυμολογίας του, σε ιατρικές υπηρεσίες που παρέχονται εξ αποστάσεως, δεδομένου ότι το πρόθεμα «τηλε» παραπέμπει ακριβώς στην ιδέα της αποστάσεως. Ομοίως, όπως προκύπτει από το γράμμα του άρθρου 3, στοιχεία δ' και ε', της οδηγίας 2011/24, για να εμπίπτει η υγειονομική περίθαλψη που παρέχεται μέσω τηλεϊατρικής στην έννοια της διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης, είναι αναγκαίο να παρέχεται ή να συνταγογραφείται σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος ασφάλισης.

64 Όσον αφορά τη συστηματική ερμηνεία, επισημαίνεται, πρώτον, ότι το άρθρο 3, στοιχείο δ', πρώτη περίοδος, της οδηγίας 2011/24 προβλέπει τον γενικό κανόνα ο οποίος έχει, κατ' αρχήν, εφαρμογή σε οποιαδήποτε μορφή υγειονομικής περίθαλψης, ήτοι ότι το κράτος μέλος θεραπείας είναι εκείνο στο έδαφος του οποίου παρέχεται πραγματικά η υγειονομική περίθαλψη. Επομένως, η δεύτερη

περίοδος του άρθρου 3, στοιχείο δ′, κατά την οποία, σε περίπτωση τηλεϊατρικής, η υγειονομική περίθαλψη θεωρείται ότι παρέχεται στο κράτος μέλος όπου ο πάροχος υγειονομικής περίθαλψης έχει την έδρα του, εισάγει εξαίρεση από τον γενικό αυτόν κανόνα.

65 Κατά πάγια νομολογία, οι εξαιρέσεις πρέπει να ερμηνεύονται στενά, προκειμένου οι γενικοί κανόνες να μην καθίστανται κενοί περιεχομένου [απόφαση της 30ής Απριλίου 2025, Generalstaatsanwaltschaft Frankfurt am Main (Εξαγωγή μετρητών στη Ρωσία), C-246/24, EU:C:2025:295, σκέψη 27 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].

66 Επομένως, η δεύτερη αυτή περίοδος δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η εξαίρεση μπορεί να καταλαμβάνει και άλλες μορφές υγειονομικής περίθαλψης πλην εκείνων που εμπίπτουν στην τηλεϊατρική. Κατά συνέπεια, το κράτος μέλος θεραπείας όσον αφορά άλλες μορφές υγειονομικής περίθαλψης πλην εκείνων που εμπίπτουν στην τηλεϊατρική πρέπει να καθορίζεται με βάση την επικράτεια εντός της οποίας παρέχεται πραγματικά η περίθαλψη αυτή.

67 Δεύτερον, το άρθρο 3, στοιχείο α′, της οδηγίας 2011/24 ορίζει ως «υγειονομική περίθαλψη» τις «υπηρεσίες υγείας που παρέχονται σε ασθενείς από επαγγελματίες της υγείας προκειμένου να εκτιμηθεί, να διατηρηθεί ή να αποκατασταθεί η κατάσταση της υγείας τους, συμπεριλαμβανομένης της συνταγογράφησης, της χορήγησης και της προμήθειας φαρμάκων και ιατροτεχνολογικών βοηθημάτων».

68 Επομένως, η έννοια της υγειονομικής περίθαλψης μπορεί να καλύπτει ευρύ φάσμα υπηρεσιών υγείας. Μολονότι οι υπηρεσίες αυτές κατατείνουν, κατ’ αρχήν, στον ίδιο θεραπευτικό σκοπό, καθεμία από αυτές μπορεί να παρασχεθεί από διαφορετικούς επαγγελματίες ή για συγκεκριμένους σκοπούς στο πλαίσιο της ίδιας υγειονομικής περίθαλψης, εφόσον η περίθαλψη αυτή συνιστά σύνθετη ιατρική θεραπεία. Ορισμένες από τις υπηρεσίες αυτές μπορούν, ενδεχομένως, να παρέχονται ή να συνταγογραφούνται σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος ασφάλισης.

69 Κατά συνέπεια, μια υπηρεσία υγείας που παρέχεται στο πλαίσιο τηλεϊατρικής είναι δυνατόν να εμπίπτει σε διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη, κατά την έννοια του άρθρου 3, στοιχεία δ′ και ε′, της οδηγίας 2011/24, μολονότι, λόγω του τρόπου παροχής της εν λόγω υπηρεσίας, υπόκειται σε ειδικούς κανόνες, ιδίως όσον αφορά τον καθορισμό του εφαρμοστέου στην παροχή αυτή δικαίου. Οι κανόνες αυτοί μπορεί να διαφέρουν από εκείνους οι οποίοι ισχύουν για άλλες υπηρεσίες υγείας που αποτελούν μέρος της ίδιας σύνθετης ιατρικής θεραπείας.

70 Τρίτον, υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 7, παράγραφος 7, της οδηγίας 2011/24 προβλέπει ότι το κράτος μέλος ασφάλισης μπορεί να επιβάλει σε ασφαλισμένο που επιδιώκει την επιστροφή των εξόδων διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης, «περιλαμβανομένης και εκείνης που έλαβε μέσω τηλεϊατρικής», τους ίδιους όρους με τους προβλεπόμενους για την περίθαλψη που παρέχεται εντός του κράτους αυτού. Όπως υπογράμμισε, κατ’ ουσίαν, ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 56 των προτάσεών του, η φράση «περιλαμβανομένης» υποδηλώνει σαφώς ότι η υγειονομική περίθαλψη που παρέχεται ή συνταγογραφείται μέσω τηλεϊατρικής μπορεί να εμπίπτει στη «διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη», η οποία ορίζεται στο άρθρο 3, στοιχείο ε′, της εν λόγω οδηγίας.

71 Τέταρτον, όπως επισήμανε η Επιτροπή με τις γραπτές παρατηρήσεις της, το άρθρο 2 της οδηγίας 2000/31, σε συνδυασμό με το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2015/1535 ορίζει την «υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας» ως «κάθε υπηρεσία που συνήθως παρέχεται

έναντι αμοιβής, με ηλεκτρονικά μέσα εξ αποστάσεως και κατόπιν συγκεκριμένης παραγγελίας ενός αποδέκτη υπηρεσιών». Παρέχεται εξ αποστάσεως «υπηρεσία που παρέχεται χωρίς τα συμβαλλόμενα μέρη να είναι ταυτόχρονα παρόντα».

72 Υπογραμμίζεται ότι το παράρτημα I της οδηγίας 2015/1535, σχετικά με τον «ενδεικτικό κατάλογο υπηρεσιών που δεν καλύπτονται από το άρθρο 1 παράγραφος 1 στοιχείο β), δεύτερο εδάφιο» της οδηγίας, αναφέρει στο σημείο 1 ως «υπηρεσίες που δεν παρέχονται “εξ αποστάσεως”» τις «[υ]πηρεσίες που παρέχονται παρουσία του παρέχοντος και του αποδέκτη, ακόμη και όταν προϋποθέτουν τη χρησιμοποίηση ηλεκτρονικών συσκευών» και, ιδίως, «εξετάσεις ή θεραπεία σε ιατρείο με χρησιμοποίηση ηλεκτρονικού εξοπλισμού αλλά παρουσία του ασθενούς». Ομοίως, στην αιτιολογική σκέψη 18 της οδηγίας 2000/31 αναφέρεται ότι «[ο]ι υπηρεσίες οι οποίες εξ ορισμού δεν παρέχονται εξ αποστάσεως και με ηλεκτρονικά μέσα, όπως η παροχή ιατρικών συμβουλών όταν απαιτείται φυσική εξέταση του ασθενούς, δεν αποτελούν υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας».

73 Επομένως, οι διασυνοριακές υπηρεσίες υγείας που παρέχει ένας πάροχος σε έναν ασθενή, όταν αμφότεροι είναι ταυτόχρονα φυσικώς παρόντες στον ίδιο τόπο, δεν μπορούν να θεωρηθούν ως υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας και της επικοινωνίας, ακόμη και αν απαιτούν τη χρήση τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών, και, ως εκ τούτου, δεν μπορούν να εμπίπτουν στην έννοια της τηλεϊατρικής κατά το άρθρο 3, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2011/24.

74 Αντιθέτως, οι υπηρεσίες υγείας που παρέχονται πραγματικά εξ αποστάσεως μέσω των ανωτέρω τεχνολογιών, ήτοι χωρίς ταυτόχρονη φυσική παρουσία του παρόχου και του ασθενούς στον ίδιο τόπο, είναι δυνατό να εμπίπτουν στην έννοια της υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας και, επομένως, στην έννοια της «τηλεϊατρικής», ακόμη και όταν παρέχονται στο πλαίσιο σύνθετης ιατρικής θεραπείας η οποία περιλαμβάνει επίσης υγειονομική περίθαλψη που παρέχεται από πάροχο ο οποίος είναι φυσικώς παρών στον ίδιο τόπο με τον ασθενή.

75 Η ανάλυση αυτή δεν αναιρείται από τη νομολογία στην οποία παραπέμπει το αιτούν δικαστήριο και η οποία υπομνήσθηκε στη σκέψη 45 της παρούσας αποφάσεως.

76 Πράγματι, από τη νομολογία προκύπτει, αφενός, ότι υπηρεσία η οποία αποσκοπεί στη διευκόλυνση της επικοινωνίας μεταξύ πελατών και παρόχων άλλης, διαφορετικής φύσης, υπηρεσίας και η οποία πληροί όλες τις προϋποθέσεις του άρθρου 1, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2015/1535 πρέπει να χαρακτηρίζεται ως «υπηρεσία της κοινωνίας των πληροφοριών» όταν είναι αυτοτελής έναντι της υπηρεσίας διαφορετικής φύσης που παρέχουν οι ως άνω πάροχοι. Αφετέρου, τούτο δεν ισχύει όταν προκύπτει ότι η εν λόγω υπηρεσία διευκόλυνσης της επικοινωνίας αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα μιας συνολικής υπηρεσίας της οποίας το κύριο στοιχείο υπάγεται σε άλλο νομικό χαρακτηρισμό, διαφορετικό από εκείνον της «υπηρεσίας της κοινωνίας των πληροφοριών» (απόφαση της 29ης Φεβρουαρίου 2024, Doctipharma, C-606/21, EU:C:2024:179, σκέψη 35 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

77 Η νομολογία αυτή αφορά υπηρεσίες που παρέχονται μέσω επιγραμμικών πλατφορμών και συνδέονται κατ’ ανάγκην με άλλες υπηρεσίες με τις οποίες ενδέχεται, ανάλογα με τον βαθμό ενσωμάτωσής τους, να συνιστούν ενιαία συνολική υπηρεσία.

78 Αντιθέτως, κάθε υγειονομική περίθαλψη, ακόμη και όταν, σε συνδυασμό με άλλες, συνιστά σύνθετη ιατρική θεραπεία, είναι αυτοτελής, στο μέτρο που απαιτεί ειδικές επαγγελματικές δεξιότητες και ανταποκρίνεται στις ιδιαίτερες τεχνικές απαιτήσεις αυτής.

79 Εν προκειμένω, από τη δικογραφία που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο προκύπτει ότι η ορθοδοντική θεραπεία υπό το σήμα «DrSmile» είναι σύνθετης φύσεως. Πράγματι, περιλαμβάνει πλείονες υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης, οι οποίες, μολονότι εξυπηρετούν τον ίδιο θεραπευτικό σκοπό, δεν είναι ενσωματωμένες σε τέτοιο βαθμό σε αυτή ώστε να συνιστούν ενιαία συνολική υπηρεσία.

80 Συγκεκριμένα, μολονότι η DZK Deutsche Zahnklinik παρέχει την υγειονομική περίθαλψη μέσω τηλεϊατρικής που προβλέπεται από την εν λόγω θεραπεία, η UJ, ως συνεργάτης οδοντίατρος, προβαίνει, στο ιατρείο της, σε καταγραφή του ιστορικού, σε ενημερωτική συζήτηση και σε τρισδιάστατη σάρωση της οδοντοστοιχίας, καθώς και σε κάθε προκαταρκτική ενέργεια που τυχόν απαιτείται για τη μελλοντική τοποθέτηση οδοντικών ναρθήκων. Ανεξάρτητα από την εκτίμηση αν υπερισχύει η υγειονομική περίθαλψη που παρέχεται από την UJ ή από την DZK Deutsche Zahnklinik, είναι προφανές ότι η UJ παρέχει αυτοτελώς υγειονομική περίθαλψη, κατόπιν αιτήσεως του ασθενούς, στο πλαίσιο της άσκησης του οδοντιατρικού επαγγέλματος στην Αυστρία και καταγράφει το συμπέρασμα της δραστηριότητάς της σε σύσταση προς την DZK Deutsche Zahnklinik αναφορικά με τις ορθοδοντικές εργασίες που πρέπει να γίνουν. Ασφαλώς, η δραστηριότητα της UJ αποτελεί μέρος της ορθοδοντικής θεραπείας υπό το σήμα «DrSmile». Εντούτοις, η δραστηριότητα αυτή δεν συγχέεται με την εν λόγω θεραπεία, της οποίας η πλήρης υλοποίηση απαιτεί επίσης την παροχή, εξίσου αυτοτελώς, από την DZK Deutsche Zahnklinik διακριτής υγειονομικής περίθαλψης μέσω τηλεϊατρικής, στο πλαίσιο της κατανομής εργασίας η οποία ρυθμίζεται από τις συμβατικές σχέσεις μεταξύ της DZK Deutsche Zahnklinik και της UJ.

81 Οι ανωτέρω εκτιμήσεις επιρρωννύονται από την απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 2010, Ker-Optika (C-108/09, EU:C:2010:725, σκέψεις 32 έως 40), στο πλαίσιο της οποίας το Δικαστήριο εξέτασε ακριβώς την παροχή σύνθετης υπηρεσίας υγείας η οποία συνίστατο στην πώληση μέσω διαδικτύου και στην παράδοση φακών επαφής και της οποίας προηγήθηκε η παροχή ιατρικών συμβουλών. Με την ευκαιρία αυτή, το Δικαστήριο προέβη σε διάκριση μεταξύ της πώλησης μέσω διαδικτύου και της παράδοσης φακών επαφής, κρίνοντας ότι η οδηγία 2000/31 είχε εφαρμογή μόνο στην πώληση και όχι στην παράδοση. Επιπλέον, διευκρίνισε ότι η εν λόγω οδηγία δεν έχει εφαρμογή, σύμφωνα με την αιτιολογική της σκέψη 18, στην παροχή ιατρικών συμβουλών που απαιτεί φυσική εξέταση του ασθενούς, η οποία δεν μπορεί να θεωρηθεί υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας.

82 Όσον αφορά την τελολογική ερμηνεία, υπενθυμίζεται ότι η οδηγία 2011/24, σύμφωνα με το άρθρο της 1, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αιτιολογικής της σκέψης 10, αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στη διευκόλυνση της πρόσβασης σε ασφαλή και ποιοτική διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη και στην ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, με πλήρη σεβασμό των αρμοδιοτήτων τους όσον αφορά θέματα οργάνωσης και παροχής υγειονομικής περίθαλψης

83 Η τηλεϊατρική είναι ακριβώς μια ιατρική πρακτική, εν προκειμένω διασυνοριακή, η οποία διευκολύνει την πρόσβαση σε υγειονομική περίθαλψη που παρέχεται εντός του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο πάροχός της και το οποίο είναι διαφορετικό από το κράτος μέλος ασφάλισης στο οποίο διαμένουν οι ασθενείς στους οποίους παρέχεται η εν λόγω υγειονομική περίθαλψη.

84 Επομένως, λόγω ακριβώς της φύσεως και των ιδιαιτεροτήτων της ιατρικής αυτής πρακτικής, οι οποίες σχετίζονται με τον διασυνοριακό χαρακτήρα της υγειονομικής περίθαλψης, την εξ αποστάσεως παροχή της, ήτοι χωρίς ο επαγγελματίας του τομέα της υγείας και ο ασθενής να

βρίσκονται ταυτόχρονα στον ίδιο τόπο, καθώς και τη χρήση των τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών, ο νομοθέτης της Ένωσης προέβλεψε ρύθμιση η οποία εισάγει παρέκκλιση όσον αφορά τον προσδιορισμό του κράτους μέλους θεραπείας και το εφαρμοστέο στην εν λόγω πρακτική δίκαιο.

85 Μια τέτοια κατά παρέκκλιση ρύθμιση όχι μόνον δεν δικαιολογείται για την παροχή υγειονομικής περίθαλψης που απαιτεί την ταυτόχρονη φυσική παρουσία του παρόχου της υπηρεσίας και του ασθενούς, αλλά ενδέχεται να προσκρούει στον σκοπό της οδηγίας 2011/24, ο οποίος μνημονεύεται στη σκέψη 82 της παρούσας αποφάσεως, καθώς και στο άρθρο 168 ΣΛΕΕ, το οποίο, από κοινού με το άρθρο 114 ΣΛΕΕ, αποτελεί τη νομική βάση της οδηγίας. Υπενθυμίζεται, συναφώς, ότι το άρθρο 168, παράγραφοι 1 και 7, ΣΛΕΕ θέτει τον γενικό σκοπό της διατηρήσεως υψηλού επιπέδου προστασίας της υγείας, ενώ συγχρόνως αναφέρεται στην ανάγκη να μη θίγονται οι ευθύνες των κρατών μελών όσον αφορά τη διαμόρφωση της πολιτικής τους στον τομέα της δημόσιας υγείας, καθώς και την οργάνωση και την παροχή υγειονομικών υπηρεσιών και ιατρικής περίθαλψης.

86 Όπως ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή, η εφαρμογή στη δραστηριότητα ενός ιατρού που ασκεί το επάγγελμά του στο κράτος μέλος όπου είναι εγκατεστημένος, σε σχέση με την εξέταση των ασθενών του με φυσική παρουσία, των κανόνων ασφάλειας, υγιεινής και ευθύνης άλλου κράτους μέλους για τον λόγο και μόνον ότι η σύνθετη ιατρική θεραπεία, στην οποία εντάσσεται η εν λόγω δραστηριότητα, περιλαμβάνει επίσης υγειονομική περίθαλψη που παρέχεται, μέσω τηλεϊατρικής, από άλλους ιατρούς εγκατεστημένους σε άλλα κράτη μέλη θα έθιγε την αρμοδιότητα του κράτους μέλους θεραπείας να διαμορφώνει την υγειονομική του περίθαλψη και θα εξέθετε τους ιατρούς και τους ασθενείς σε ανασφάλεια δικαίου.

87 Όσον αφορά το ιστορικό θεσπίσεως του άρθρου 3, στοιχεία δ′ και ε′, της οδηγίας 2011/24, υπενθυμίζεται, κατ’ αρχάς, ότι η ανακοίνωση της Επιτροπής, της 4ης Νοεμβρίου 2008, προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών για την τηλεϊατρική προς όφελος των ασθενών, των συστημάτων υγείας και της κοινωνίας [COM(2008) 689 final], ορίζει την «τηλεϊατρική» ως την «[εξ αποστάσεως] παροχή υπηρεσιών υγείας μέσω [τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών] σε περιπτώσεις όπου ο επαγγελματίας του κλάδου και ο ασθενής (ή δύο επαγγελματίες του κλάδου) δεν βρίσκονται στο ίδιο μέρος. Συνίσταται δε στην ασφαλή μετάδοση ιατρικών δεδομένων και πληροφοριών μέσω κειμένου, ήχου, εικόνων και άλλων μορφών απαραίτητων για την πρόληψη, τη διάγνωση, τη θεραπεία και μετέπειτα παρακολούθηση των ασθενών».

88 Εν συνεχεία, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 53 των προτάσεών του, η εν λόγω ανακοίνωση είναι χρήσιμη για την εξέταση της σημασίας του όρου «τηλεϊατρική» τον οποίο η Επιτροπή χρησιμοποίησε στην πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 2ας Ιουλίου 2008, για την εφαρμογή των δικαιωμάτων των ασθενών στη διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη [COM(2008) 414 final], η οποία παραπέμπει στην εν λόγω ανακοίνωση. Στην εν λόγω πρόταση οδηγίας, η Επιτροπή ανέφερε ότι μία από τις μορφές «διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης» είναι η «διασυνοριακή παροχή υγειονομικής περίθαλψης (δηλαδή, παροχή της υπηρεσίας από το έδαφος ενός κράτους μέλους στο έδαφος ενός άλλου)· για παράδειγμα, υπηρεσίες τηλεϊατρικής, τηλεδιάγνωση και συνταγογράφηση, υπηρεσίες εργαστηρίου». Σύμφωνα με την εν λόγω πρόταση, αυτός ο τρόπος παροχής διέφερε από τους τρεις άλλους τρόπους παροχής διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης, ήτοι τη λήψη υγειονομικής περίθαλψης στην αλλοδαπή, τη μόνιμη παρουσία παρόχου υγειονομικής περίθαλψης σε άλλο κράτος μέλος και την προσωρινή παρουσία του παρόχου στο κράτος μέλος του ασθενούς προκειμένου να παράσχει τις υπηρεσίες του.

89 Τέλος, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 54 των προτάσεών του, καθ' όλη τη διάρκεια της νομοθετικής διαδικασίας δεν αμφισβητήθηκε αυτή η ερμηνεία της έννοιας της «τηλεϊατρικής».

90 Επομένως, στο πλαίσιο της οδηγίας 2011/24, το καθοριστικό, κατά την άποψη του νομοθέτη της Ένωσης, στοιχείο της έννοιας της «τηλεϊατρικής» έγκειται στο γεγονός ότι η υπηρεσία υγείας παρέχεται σε ασθενή από πάροχο υγειονομικής περίθαλψης εγκατεστημένο σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος ασφάλισης, εξ αποστάσεως και, ως εκ τούτου, χωρίς ταυτόχρονη φυσική παρουσία του παρόχου και του ασθενούς στον ίδιο τόπο, μέσω τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών.

91 Κατά συνέπεια, από την έννοια αυτή αποκλείεται κάθε υπηρεσία υγείας που παρέχεται στο πλαίσιο ταυτόχρονης φυσικής παρουσίας των ως άνω φορέων στον ίδιο τόπο, ανεξαρτήτως του αν η εν λόγω παροχή πραγματοποιείται στο πλαίσιο σύνθετης ιατρικής θεραπείας, η οποία περιλαμβάνει την παροχή διαφορετικών ειδών υπηρεσιών υγείας, οι οποίες παρέχονται με διάφορους τρόπους.

92 Υπό τις συνθήκες αυτές, η εκτίμηση του κατά πόσον υπερισχύει η μία ή η άλλη από τις υπηρεσίες που συνθέτουν την εν λόγω θεραπεία δεν ασκεί επιρροή για τον νομικό χαρακτηρισμό κάθε υγειονομικής περίθαλψης υπό το πρίσμα του προσδιορισμού του κράτους μέλους θεραπείας, σύμφωνα με το άρθρο 3, στοιχείο δ', της οδηγίας 2011/24.

93 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3, στοιχεία δ' και ε', της οδηγίας 2011/24 έχει την έννοια ότι ως διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη σε περίπτωση τηλεϊατρικής, κατά την εν λόγω διάταξη, νοείται μόνον η υγειονομική περίθαλψη που παρέχεται σε ασθενή από πάροχο υγειονομικής περίθαλψης εγκατεστημένο σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος ασφάλισης του ασθενούς, εξ αποστάσεως και, επομένως, χωρίς ο ασθενής και ο πάροχος να είναι ταυτόχρονα φυσικώς παρόντες στον ίδιο τόπο, αποκλειστικά μέσω τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών.

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

94 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί, αφενός, αν το άρθρο 3, στοιχείο δ', της οδηγίας 2011/24 έχει την έννοια ότι εφαρμόζεται σε όλους τους τομείς που διέπονται από την εν λόγω οδηγία ή μόνον στην επιστροφή των εξόδων διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης στα οποία αναφέρεται το άρθρο 7 της εν λόγω οδηγίας και, αφετέρου, αν το άρθρο 3, στοιχείο δ', και το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31 έχουν την έννοια ότι οι υπηρεσίες τηλεϊατρικής πρέπει να παρέχονται σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο πάροχος.

95 Επισημαίνεται, κατά πρώτον, ότι, όπως υπογραμμίστηκε στη σκέψη 82 της παρούσας αποφάσεως, σκοπός της οδηγίας 2011/24, σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 10 αυτής, είναι να διευκολυνθεί η πρόσβαση σε ασφαλή και ποιοτική διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη στην Ένωση, να εξασφαλιστεί η κινητικότητα των ασθενών σύμφωνα με τις αρχές που έχει καθιερώσει το Δικαστήριο και να προωθηθεί η συνεργασία κρατών μελών στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, με πλήρη σεβασμό των αρμοδιοτήτων τους για τον καθορισμό των παροχών κοινωνικής ασφάλισης που αφορούν την υγεία και σε θέματα οργάνωσης και παροχής υγειονομικής περίθαλψης και ιατρικής φροντίδας, καθώς και των παροχών κοινωνικής ασφάλισης που αφορούν ιδίως την ασθένεια.

96 Επιπλέον, από την ίδια τη δομή της εν λόγω οδηγίας, όπως αυτή περιγράφεται στη σκέψη 17 της παρούσας αποφάσεως, προκύπτει ότι, προκειμένου να επιτευχθούν οι σκοποί που διαλαμβάνονται στην προηγούμενη σκέψη της παρούσας αποφάσεως, ο οδηγία δεν περιορίζεται στη θέσπιση κανόνων σχετικά με την επιστροφή των εξόδων διασυνοριακής υγειονομικής περιθάλψεως.

97 Ασφαλώς, το κεφάλαιο III της εν λόγω οδηγίας θεσπίζει πράγματι κανόνες στον τομέα αυτόν. Ωστόσο, το κεφάλαιο II της οδηγίας 2011/24 προβλέπει κανόνες όσον αφορά την ευθύνη των κρατών μελών σε σχέση με τη διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη. Το εν λόγω κεφάλαιο II περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, αφενός, το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας, κατά το οποίο η διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη παρέχεται σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους μέλους θεραπείας, τα πρότυπα και τις κατευθυντήριες γραμμές ποιότητας και ασφάλειας που καθορίζονται από το εν λόγω κράτος μέλος και τη νομοθεσία της Ένωσης για τα πρότυπα ασφαλείας, και, αφετέρου, το άρθρο 5 της οδηγίας, κατά το οποίο το κράτος μέλος ασφάλισης διασφαλίζει όχι μόνον ότι τα έξοδα διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης επιστρέφονται σύμφωνα με το κεφάλαιο III της ίδιας οδηγίας, αλλά και, μεταξύ άλλων, τα δικαιώματα των ασθενών όσον αφορά την ιατρική παρακολούθηση και την πρόσβαση στον ιατρικό φάκελο.

98 Ομοίως, το κεφάλαιο IV της οδηγίας 2011/24 θεσπίζει κανόνες σχετικά με τη συνεργασία για την υγειονομική περίθαλψη, οι οποίοι κανόνες δεν περιορίζονται στη συνεργασία που είναι αναγκαία για την εξασφάλιση της επιστροφής των εξόδων της εν λόγω περίθαλψης.

99 Επομένως, το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2011/24 και, κατά συνέπεια, η εμβέλεια του άρθρου 3, στοιχείο δ′, αυτής δεν περιορίζονται στην επιστροφή των εξόδων διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης.

100 Κατά δεύτερον, από το γράμμα του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2011/24 προκύπτει ότι, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 97 της παρούσας αποφάσεως, η διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη παρέχεται σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους μέλους θεραπείας, τα πρότυπα και τις κατευθυντήριες γραμμές ποιότητας και ασφάλειας που καθορίζονται από το εν λόγω κράτος μέλος και τη νομοθεσία της Ένωσης για τα πρότυπα ασφαλείας.

101 Επομένως, πέραν της ενωσιακής νομοθεσίας σχετικά με τα πρότυπα ασφαλείας, η μόνη εθνική νομοθεσία καθώς και τα μόνα εθνικά πρότυπα και κατευθυντήριες γραμμές στον τομέα της ποιότητας και της ασφάλειας με τα οποία πρέπει να συμμορφώνεται η παροχή υγειονομικής περίθαλψης, στο πλαίσιο του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 2011/24, είναι εκείνα του κράτους μέλους θεραπείας, όπως αυτό ορίζεται στο άρθρο 3, στοιχείο δ′, της οδηγίας.

102 Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι η διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη που εμπίπτει στην τηλεϊατρική θεωρείται ότι παρέχεται στο κράτος μέλος όπου είναι εγκατεστημένος ο πάροχος της εν λόγω περίθαλψης, πρέπει να συνάδει με τη νομοθεσία, τα πρότυπα και τις κατευθυντήριες γραμμές ποιότητας και ασφάλειας του εν λόγω κράτους μέλους, καθώς και με τη νομοθεσία της Ένωσης σχετικά με τα πρότυπα ασφαλείας.

103 Εξάλλου, επισημαίνεται ότι το άρθρο 2, στοιχείο ε′, της οδηγίας 2011/24 διευκρινίζει ότι η εφαρμογή της δεν θίγει την οδηγία 2000/31. Στο μέτρο που μια υπηρεσία τηλεϊατρικής μπορεί να εμπίπτει στην κατά το άρθρο 2, στοιχείο α′, της οδηγίας 2000/31 έννοια της υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας.

104 Το άρθρο 3 της οδηγίας 2000/31 προβλέπει ότι οι υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας που παρέχει ένας φορέας εγκατεστημένος σε ένα κράτος μέλος τηρούν τις ισχύουσες εθνικές διατάξεις του οι οποίες εμπίπτουν στον συντονισμένο τομέα.

105 Κατά το άρθρο 2, στοιχείο η′, της εν λόγω οδηγίας, ο συντονισμένος αυτός τομέας περιλαμβάνει τις απαιτήσεις που αφορούν, μεταξύ άλλων, τα προσόντα ή τις άδειες για την πρόσβαση σε δραστηριότητα υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας.

106 Κατά συνέπεια, όσον αφορά την παροχή υγειονομικής περίθαλψης μέσω τηλεϊατρικής, τόσο η οδηγία 2011/24 όσο και η οδηγία 2000/31, κάθε μία εντός του αντίστοιχου πεδίου εφαρμογής της, καθιστούν εφαρμοστέα στην εν λόγω παροχή τη νομοθεσία του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο πάροχος των υπηρεσιών.

107 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, αφενός, το άρθρο 3, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2011/24 έχει την έννοια ότι εφαρμόζεται σε όλους τους τομείς που διέπονται από την εν λόγω οδηγία και όχι μόνον στην επιστροφή των εξόδων διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης στα οποία αναφέρεται το άρθρο 7 της οδηγίας και, αφετέρου, ότι το ως άνω άρθρο 3, στοιχείο δ′, και το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31 έχουν την έννοια ότι οι υπηρεσίες τηλεϊατρικής πρέπει να παρέχονται σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο πάροχος.

Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

108 Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ’ ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 5 της οδηγίας 2005/36 έχει την έννοια ότι η οδηγία εφαρμόζεται, αφενός, σε πάροχο διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης μέσω τηλεϊατρικής και, αφετέρου, σε πάροχο εγκατεστημένο σε κράτος μέλος ο οποίος, χωρίς να μετακινείται ο ίδιος, παρέχει υγειονομική περίθαλψη μέσω παρόχου εγκατεστημένου σε άλλο κράτος μέλος, με φυσική παρουσία του ασθενούς που διαμένει στο τελευταίο αυτό κράτος μέλος.

109 Όσον αφορά το πρώτο σκέλος του ανωτέρω ερωτήματος, υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 5, παράγραφος 2, της οδηγίας 2005/36 προβλέπει ρητώς ότι οι διατάξεις του τίτλου ΙΙ της οδηγίας σχετικά με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένου του άρθρου 5 αυτής, εφαρμόζονται μόνο σε περίπτωση που ο πάροχος μετακινείται προς το κράτος μέλος υποδοχής προκειμένου να ασκήσει, προσωρινά και περιστασιακά, το επάγγελμα.

110 Όπως προκύπτει από τη σκέψη 90 της παρούσας αποφάσεως, η έννοια της «τηλεϊατρικής», όπως μνημονεύεται στην οδηγία 2011/24, περιλαμβάνει κάθε υπηρεσία υγείας που παρέχεται σε ασθενή από πάροχο υγειονομικής περίθαλψης εγκατεστημένο σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος ασφάλισης, εξ αποστάσεως και, ως εκ τούτου, χωρίς ταυτόχρονη φυσική παρουσία του ασθενούς και του παρόχου στον ίδιο τόπο, αποκλειστικά μέσω τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών.

111 Κατά συνέπεια, η τηλεϊατρική συνεπάγεται κατ’ ανάγκην ότι η υπηρεσία υγείας παρέχεται χωρίς καμία μετακίνηση όχι μόνον του ασθενούς προς το κράτος μέλος όπου είναι εγκατεστημένος ο πάροχος των υπηρεσιών, αλλά και του παρόχου προς το κράτος μέλος όπου διαμένει ο ασθενής. Στην πραγματικότητα, η υπηρεσία υγείας είναι αυτή η οποία, λόγω του διασυνοριακού χαρακτήρα της, μετακινείται.

112 Με το δεύτερο σκέλος του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν μπορεί να θεωρηθεί ότι πάροχος υγειονομικής περίθαλψης μετακινείται προς το κράτος μέλος υποδοχής, όταν ο πάροχος παρέχει υγειονομική περίθαλψη στο κράτος μέλος υποδοχής μέσω άλλου παρόχου, ο οποίος είναι εγκατεστημένος στο εν λόγω κράτος μέλος και έχει άμεση φυσική σχέση με τον ασθενή, βάσει των διατάξεων σύμβασης που συνδέει τους δύο παρόχους.

113 Συναφώς, αρκεί να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με το άρθρο 3, στοιχείο ζ', της οδηγίας 2011/24, πάροχος υγειονομικής περίθαλψης είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή άλλος φορέας που παρέχει νόμιμα υγειονομική περίθαλψη στο έδαφος κράτους μέλους. Δυνάμει του άρθρου 3, στοιχείο α', της ως άνω οδηγίας, συνιστούν υγειονομική περίθαλψη οι υπηρεσίες υγείας που παρέχονται σε ασθενείς από επαγγελματίες της υγείας, ήτοι, κατά την έννοια του άρθρου 3, στοιχείο στ', της εν λόγω οδηγίας και, στο μέτρο που είναι κρίσιμο εν προκειμένω, από πρόσωπο, πέραν του ιατρού ή του οδοντιάτρου, το οποίο θεωρείται επαγγελματίας υγείας σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους μέλους θεραπείας.

114 Στο μέτρο που, αφενός, το κράτος θεραπείας είναι, εν προκειμένω, η Αυστρία, όσον αφορά τις υπηρεσίες οδοντιατρικής που παρέχονται με φυσική παρουσία, η DZK Deutsche Zahnklinik δεν μπορεί να θεωρηθεί πάροχος υγειονομικής περίθαλψης στο εν λόγω κράτος μέλος, δεδομένου ότι δεν έχει την ιδιότητα του επαγγελματία του τομέα της υγείας σύμφωνα με τις διατάξεις του ZÄG και, εν πάση περιπτώσει, δεν έχει άδεια παροχής υγειονομικής περίθαλψης στο εν λόγω κράτος μέλος.

115 Στο μέτρο που, αφετέρου, η υγειονομική περίθαλψη παρέχεται από την UJ, επισημαίνεται, πρώτον, ότι η UJ, η οποία έχει άδεια άσκησης του οδοντιατρικού επαγγέλματος στην Αυστρία, είναι, όσον αφορά το γεγονός ότι παρέχει νομίμως την εν λόγω περίθαλψη, επαγγελματίας του τομέα της υγείας που μπορεί να θεωρηθεί ως πάροχος της εν λόγω περίθαλψης. Το γεγονός ότι ο ασθενής δεν έχει συνάψει σύμβαση με τον εν λόγω πάροχο και ότι, ως εκ τούτου, δεν υποχρεούται να καταβάλει απευθείας αμοιβή στον πάροχο δεν ασκεί επιρροή όσον αφορά τον χαρακτηρισμό του εν λόγω επαγγελματία ως παρόχου υγειονομικής περίθαλψης, δεδομένου ότι η περίθαλψη αυτή αποτελεί μέρος σύνθετης ιατρικής θεραπείας που προβλέπεται από σύμβαση συναφθείσα μεταξύ του ασθενούς και φορέα εγκατεστημένου σε άλλο κράτος μέλος.

116 Κατά δεύτερον, θα ήταν αυθαίρετο να θεωρηθεί ότι η ιατρική περίθαλψη που παρέχεται με φυσική παρουσία ενός πρώτου επαγγελματία του τομέα της υγείας, εν προκειμένω της UJ, στο κράτος μέλος όπου αυτή είναι εγκατεστημένη, παρέχεται στην πραγματικότητα από έναν φορέα, εν προκειμένω την DZK Deutsche Zahnklinik, εγκατεστημένο σε άλλο κράτος μέλος, απλώς και μόνον λόγω των όρων της σύμβασης που συνδέει τον εν λόγω επαγγελματία με τον εν λόγω φορέα και ότι, κατά συνέπεια, θα έπρεπε να συναχθεί το συμπέρασμα ότι ο φορέας αυτός μετακινήθηκε προκειμένου να παράσχει την περίθαλψη με φυσική παρουσία.

117 Κατά τρίτον, το γεγονός ότι ο πάροχος ο οποίος ασκεί την επαγγελματική δραστηριότητά του στο κράτος μέλος διαμονής του ασθενούς ενήργησε εξ ονόματος του επαγγελματία υγείας ο οποίος είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος μέλος δεν επιτρέπει να θεωρηθεί, γι' αυτόν και μόνο τον λόγο, ότι ο τελευταίος μετακινήθηκε προς το πρώτο κράτος μέλος (πρβλ. απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2015, X-Steuerberatungsgesellschaft, C-342/14, EU:C:2015:827, σκέψεις 34 και 35).

118 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 5 της οδηγίας 2005/36 έχει την έννοια ότι η οδηγία δεν εφαρμόζεται ούτε σε πάροχο διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης σε περίπτωση τηλεϊατρικής ούτε σε πάροχο υπηρεσιών εγκατεστημένο σε κράτος μέλος ο οποίος, χωρίς να μετακινείται ο ίδιος, παρέχει υγειονομική περίθαλψη μέσω παρόχου εγκατεστημένου σε άλλο κράτος μέλος, με φυσική παρουσία του ασθενούς που διαμένει στο τελευταίο αυτό κράτος μέλος.

Επί του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος

119 Με το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 56 ΣΛΕΕ αντιτίθεται στη νομοθεσία κράτους μέλους η οποία προβλέπει κατ' αρχήν την άμεση και προσωπική άσκηση του επαγγέλματος του οδοντιάτρου, ενώ παρέχει στους υπηκόους κρατών μελών του ΕΟΧ τη δυνατότητα να ασκούν μόνον «προσωρινώς» το επάγγελμα αυτό στο εν λόγω κράτος μέλος.

120 Λαμβανομένων υπόψη των απαντήσεων που δόθηκαν στο πρώτο, στο δεύτερο και στο τρίτο ερώτημα, επισημαίνεται, πρώτον, όσον αφορά την υγειονομική περίθαλψη που παρέχει η DZK Deutsche Zahnklinik, ότι, αφενός, η υγειονομική περίθαλψη μέσω τηλεϊατρικής εμπίπτει στην οδηγία 2011/24, οπότε η επίμαχη στο πλαίσιο του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος αυστριακή εθνική νομοθεσία δεν έχει εφαρμογή στην περίπτωση της ως άνω υγειονομικής περίθαλψης μέσω τηλεϊατρικής. Αφετέρου, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 114 έως 117 της παρούσας αποφάσεως, η DZK Deutsche Zahnklinik δεν μπορεί να θεωρηθεί πάροχος υγειονομικής περίθαλψης στην Αυστρία, υπό το πρίσμα των υπηρεσιών που η UJ παρέχει με φυσική παρουσία εντός του εν λόγω κράτους.

121 Δεύτερον, όσον αφορά την υγειονομική περίθαλψη που παρέχεται από την UJ με φυσική παρουσία, μολονότι η νομοθεσία αυτή έχει εφαρμογή στην UJ ως πάροχο της εν λόγω περίθαλψης, από τη δικογραφία που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο προκύπτει ότι η παροχή της εν λόγω περίθαλψης δεν χαρακτηρίζεται από κανένα διασυνοριακό στοιχείο και, ως εκ τούτου, το άρθρο 56 ΣΛΕΕ δεν έχει εφαρμογή στην εν λόγω παροχή.

122 Υπό τις συνθήκες αυτές, παρέλκει η απάντηση στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα.

Επί των δικαστικών εξόδων

123 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) Το άρθρο 3, στοιχεία δ′ και ε′, της οδηγίας 2011/24/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2011, περί εφαρμογής των δικαιωμάτων των ασθενών στο πλαίσιο της διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης,

έχει την έννοια ότι:

ως διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη σε περίπτωση τηλεϊατρικής, κατά την εν λόγω διάταξη, νοείται μόνον η υγειονομική περίθαλψη που παρέχεται σε ασθενή από πάροχο υγειονομικής περίθαλψης εγκατεστημένο σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος ασφάλισης του ασθενούς, εξ αποστάσεως και, επομένως, χωρίς ο ασθενής και ο πάροχος να είναι ταυτόχρονα φυσικώς παρόντες στον ίδιο τόπο, αποκλειστικά μέσω τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών.

2) **Το άρθρο 3, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2011/24**

έχει την έννοια ότι:

εφαρμόζεται σε όλους τους τομείς που διέπονται από την εν λόγω οδηγία, και όχι μόνον στην επιστροφή των εξόδων διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης στα οποία αναφέρεται το άρθρο 7 της εν λόγω οδηγίας.

3) **Το άρθρο 3, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2011/24 και το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο»),**

έχουν την έννοια ότι:

οι υπηρεσίες τηλεϊατρικής πρέπει να παρέχονται σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο πάροχος.

4) **Το άρθρο 5 της οδηγίας 2005/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Σεπτεμβρίου 2005, σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων,**

έχει την έννοια ότι:

η οδηγία δεν εφαρμόζεται ούτε σε πάροχο διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης μέσω τηλεϊατρικής ούτε σε πάροχο υπηρεσιών εγκατεστημένο σε κράτος μέλος ο οποίος, χωρίς να μετακινείται ο ίδιος, παρέχει υγειονομική περίθαλψη μέσω παρόχου εγκατεστημένου σε άλλο κράτος μέλος, με φυσική παρουσία του ασθενούς που διαμένει στο τελευταίο αυτό κράτος μέλος.

(υπογραφές)